

АНОТАЦІЯ

Гадюк Р. В. Вербалізація модальної семантики прохання в українській мові. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, 2021.

У роботі досліджено акт прохання в українській лінгвокультурі, виявлено особливості вербалізації прохання носіями української мови в текстах різної стильової приналежності (художнього, офіційно-ділового, розмовного, публіцистичного, конфесійного та епістолярного стилів).

Актуальність наукової праці визначена антропоцентричною парадигмою сучасної лінгвістики, необхідністю вивчення мови як дії та відсутністю комплексного дослідження комунікативного акту прохання. Крім того, про важливість аналізу комунікативного акту свідчить значне поширення жанру діалогу й прохання в ньому в умовах сучасної комунікації, необхідність мінімізації можливих конфліктів у процесі спілкування, а розуміння того, як саме виражати прохання в багатокультурному глобалізованому світі, забезпечує можливість уникнення комунікативної невдачі.

Наукова новизна дослідження обумовлена тим, що в ньому вперше здійснено багатоаспектний і комплексний підхід до вивчення модальної семантики прохання; досліджено мовні одиниці, що відображають семантику прохання в художньому, публіцистичному, офіційно-діловому, розмовному, епістолярному та конфесійному стилях; описано вербалізацію і стратегію прохання на різних рівнях мови, в різних жанрах; виокремлено й прокласифіковано конструкції із семантикою прохання на основі соціолінгвістичного дослідження методом анкетування; окреслено роль адресанта як автора інтенції прохання та адресата як потенційного виконавця прохання; репрезентовано засоби, що маркують модальність прохання; проаналізовано акт прохання як засіб маніпуляції та сугестії в комунікативному процесі.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розуміння комунікативного акту прохання, правильне його використання можуть мінімізувати можливі конфлікти в процесі спілкування. Крім того, зібраний та проаналізований у дисертаційному дослідженні фактичний матеріал, викладені теоретичні положення та зроблені висновки можуть бути використані в лекційних курсах і на семінарських заняттях з теорії комунікації та теорії комунікативних актів.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць авторки, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; сформульовано мету та завдання; визначено предмет, об'єкт, методи дослідження; описано джерельну базу дисертації; окреслено наукову новизну, практичне та теоретичне значення дисертаційної роботи; представлено особистий внесок дисертантки; зазначено інформацію про кількість публікацій, апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг праці.

У першому розділі “Теоретичні засади дослідження модальної семантики прохання” визначено концептуальні положення, на яких ґрунтується наукова праця: встановлено, що категорія модальності є однією з ключових категорій комунікативного акту; з'ясовано, що важливі теоретичні аспекти в проблемі комунікативної модальності відображені у великій кількості наукових досліджень, які стосуються її сутності, різновидів модальної семантики, структури модальних засобів; розглянуто неоднозначно потрактовані в сучасній науковій літературі теоретичні проблеми модальності як функційно-семантичної і комунікативної категорії, зокрема питання про доцільність виділення об'єктивної та суб'єктивної модальності, про їх специфіку з урахуванням комунікативної направленості та функційно-жанрової приналежності; зафіксовано, що обсяг засобів вираження суб'єктивної модальності значно більший, ніж обсяг засобів об'єктивної модальності;

здійснено диференціацію текстових модальних засобів на експліцитні та імпліцитні.

Досліджено феномен інтенції як важливого компонента мовленнєвої діяльності безпосередньо в контексті функціонування комунікативних процесів з ситуативною та контекстною обумовленістю. Встановлено, що інтенція – суб'єктивний чинник комунікативної взаємодії, який функціонує після усвідомлення суб'єктом мотивів зародження комунікативної діяльності і прогнозування можливого результату. У науковій розвідці встановлено, що інтенція мовця має тенденцію змінюватись у процесі комунікативного акту: автор комунікативного повідомлення будує своє висловлення з одночасною інтерпретацією його та здійсненням корективи в тактичному втіленні стратегічного задуму. Відповідно до такого трактування визначено, що вербалізована інтенція не завжди тотожна початковій інтенції, це зумовлено необхідністю постійного вибору мовцем мовних засобів її реалізації та дотримання стратегії ввічливості.

Установлено, що комунікативний акт прохання нерозривно пов'язаний із стратегією ввічливості, оскільки під час здійснення цього акту адресант має уникнути інтенції наказу чи вимоги й домогтися згоди адресата на виконання певної дії. Термінологічно визначено комунікативну поведінку (сукупність реалізованих у спілкуванні правил, законів, постулатів, максим, традицій тощо певної національної лінгвокультурної спільноти з використанням мовних і позамовних засобів), ввічливості (комунікативна категорія, яку розуміємо як сукупність норм і правил комунікативної поведінки в суспільстві, організації, створена для урегулювання комунікативного процесу) та стратегії ввічливості (відсутність імперативності чи категоричності висловлення, що набуває модального забарвлення потенційності, а спонукання до дії має імпліцитний характер). Розглянуто мовні засоби реалізації ввічливості, виокремлено типові лексичні й граматичні засоби при реалізації стратегії ввічливості.

Здійснено диференціацію видів прохання: пряме прохання передбачає, що у висловлення є лише один не двозначний намір, бо непряме прохання – це

прохання з пом'якшеною дією, яка направлена на адресата. Прохання є непрямим, якщо у висловленні немає єдиного чіткого наміру чи інтерпретації. Проілюстровано прикладами, що здійснюючи таке прохання, адресант уникає відповідальності та залишає адресату можливість інтерпретації висловлення.

У другому розділі “Особливості реалізації прохальної модальності в текстах різної стильової приналежності” з'ясовано особливості реалізації прохання в текстах художнього, офіційно-ділового, розмовного, публіцистичного, конфесійного, епістолярного стилях. Виявлено особливості вербалізації прохання носіями мови. На основі аналізу текстів різних стилів досліджено, що засоби, які традиційно репрезентують модальність прохання, мають широку варіативність. Встановлено, що відповідно до стилю, прохання може бути виражене більш або менш інтенсивно. Засоби інтенсифікації виконують функцію явної чи прихованої сугестії щодо адресата. Приклади інтенсивного прохання зафіксовано в зразках художнього, розмовного, публіцистичного, епістолярного та конфесійного стилів. У текстах офіційно-ділового функційного стилю, з огляду на його регламентованість і нормованість, мовні формули, які виражають прохання, обмежені. У науковому стилі лексем з модальністю прохання не виявлено.

У третьому розділі “Парадигматична характеристика висловлень з модальною семантикою прохання” досліджено специфіку репрезентації прохання на морфологічному, синтаксичному та лексичному рівнях. Здійснено аналіз речень за метою висловлення, які репрезентують семантику прохання. Встановлено, що на вибір типу синтаксичної конструкції впливає статус комунікантів, ступінь формальності їх спілкування. З'ясовано, що найбільш вживаною нейтральною етикетною формою на морфологічному рівні є конструкції з *прошу*, які зафіксовано в усіх аналізованих функційних стилях мови. Інші мовні засоби менш частотні. Серед них найбільш уживаними виявилися лексико-семантичні засоби (прислівники (*дуже, наполегливо, покійно, смиренно, сильно, уклінно*); маркери ввічливості (*будь ласка, будь ласкавий*); інтенсифікатори (*дуже, заради Бога*); компоненти, метою яких є

умовне применшення обсягу прохання (*трішки, трохи, чуть-чуть*); різні форми звертань та синонімічні повтори) та морфолого-синтаксичні засоби (речення з формами умовного способу, дійсного способу, непрямі прохання).

Здійснено аналіз інтенції посиленого прохання. Встановлено, що інтенції вмовляння, благання, моління, заклинання, випрошування, пропонування, канючення виражаються основними (канонічна перформативна формула) і варіативними (наявність / відсутність інтенсифікаторів) компонентами.

З'ясовано, що тісна взаємодія різних засобів у контексті – лексичних, морфологічних, синтаксичних, інтонаційних – обумовлює вираження різних семантичних варіантів функції прохання.

У висновках узагальнено отриману інформацію про акт прохання, його комунікативні та функційні особливості.

Ключові слова: модальність, інтенція, прохання, адресант, функційний стиль, комунікативний акт, прохальне висловлення.

ABSTRACT

Hadiuk R.V. Verbalization of modal semantics of request in Ukrainian language. – Qualifying scientific work is written on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 035 – Philology. – Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, 2021.

The act of request in the Ukrainian linguistic culture is investigated in the paper. It reveals the peculiarities of verbalization of the request by the native speakers of the Ukrainian language in texts of various styles (fiction, formal, colloquial, journalistic, confessional and epistolary styles).

The anthropocentric paradigm of modern linguistics determines the relevance of scientific work, the need to learn language as an action and the lack of a comprehensive study of the communicative act of request. In addition, the importance of analyzing the communicative act is evidenced by the wide spread of the genre of dialogue and requests in it in the conditions of modern communication, the need to minimize possible conflicts in the process of communication. And understanding how

to make a request in a multicultural, globalized world will provide an opportunity to avoid communication problems.

The scientific novelty of the research is in the implementing a multifaceted and integrated approach to the study of the modal semantics of a request for the first time; the object of linguistic research are the units that reflect the semantics of a request in fiction, publicistic, formal, colloquial, epistolary and confessional styles; the verbalization and the strategy of the request are described at different levels of the language and different genres; on the basis of sociolinguistic research, constructions with the semantics of a request were identified and analyzed by the method of questioning; the role of the addressee as the author of the request and the addressee as a potential executor of the request are outlined; the means marking the modality of the request are presented; the act of request as a means of manipulation and suggestion in the communicative process is analyzed.

The practical significance of the work lies in the fact that understanding the communicative act of request, its correct use can minimize possible conflicts in the process of communication. In addition, the factual material collected and analyzed in the thesis, theoretical provisions are set out and the conclusions drawn can be used in lecture courses and seminars on the theory of communication and the theory of communicative acts.

The thesis consist of two abstracts in Ukrainian and English, a list of published works of the author, an introduction, three chapters, a conclusion, a list of references, a list of sources of illustrative material and appendices.

The introduction substantiates the relevance of the thesis topic; the goal and objectives are formulated; the subject, object, research methods are determined; the base of the thesis is described; the scientific novelty, practical and theoretical significance of the work are indicated; the personal contribution of the author is presented; information on the number of publications, approbation of research results, structure and scope of work is indicated.

In the first chapter “Theoretical foundations of the study of modal semantics of request”, the conceptual provisions on which the scientific work is based are

determined: it is established that the category of modality is one of the key categories of the communicative act; it was found that important theoretical aspects in the problem of communicative modality are reflected in a large number of scientific studies concerning its essence, varieties of modal semantics, structure of modal means; the theoretical problems of modality, which have an ambiguous interpretation in modern scientific literature, as a functional-semantic and communicative category are considered, in particular, the issue of the expediency of identifying objective and subjective modality, their specificity, taking into account the communicative orientation and functional-genre affiliation; it is fixed that the volume of means of expressing subjective modality is much greater than the volume of means of objective modality; the differentiation of text modal means into explicit and implicit ones has been carried out.

The phenomenon of intention as an important component of speech activity is investigated directly in the context of the functioning of communicative processes with situational and contextual conditioning. It has been established that intention is a subjective factor of communicative interaction, which functions after the subject realizes the motives for the emergence of communicative activity and predicts a possible result. In scientific research it has been established that the speaker's intention tends to change in the process of utterance: the author of a communicative message builds his message simultaneously interpreting it and making adjustments in the tactical implementation of a strategic plan. According to this interpretation, it is determined that the verbalized intention is not always identical to the initial intention, this is due to the need for the speaker to constantly choose the linguistic means of its implementation and to comply with the politeness strategy.

It has been established that the communicative act of a request is inextricably linked with the strategy of politeness, since during the commission of this act, the recipient has to avoid the intention of the order or demand and obtain the consent of the addressee to perform a certain action. A terminological definition of communicative behavior (a set of rules, laws, postulates, maxims, traditions of a certain national linguocultural community using linguistic and extra-linguistic

means), politeness (a communicative category, which we understand as a set of norms and rules of communicative behavior in society, an organization, it was created to regulate the communicative process) and a politeness strategy (the absence of imperativeness or categorical expression, acquires a modal tinge of potentiality, and the incentive to action has an implicit character). The linguistic means of implementing politeness are considered, typical lexical and grammatical means are highlighted in the implementation of the politeness strategy.

The differentiation of the types of request has been carried out: a direct request provides that there is only one non-ambiguous intention in the expression; an indirect request is a request with a mitigated action that is directed at the addressee. A request is indirect if there is no single clear intent or interpretation in the expression. It has been recorded and illustrated with examples, by making such a request, the addressee avoids responsibility and leaves the addressee with the possibility of interpreting the statement.

In the second section “Features of the implementation of the requesting modality in texts of various styles”, the features of the implementation of the request in the fiction texts, formal, colloquial, publicistic, confessional, epistolary styles are clarified. The features of verbalization of the request by native speakers are revealed. Based on the analysis of texts of different styles, it was investigated that the means that traditionally represent the modality of the request have a wide variability. It has been established that, in accordance with the style, the request can be expressed more or less intensely. The means of intensification perform the function of an explicit or implicit suggestion to the addressee. Examples of intense request are recorded in samples of fiction, colloquial, journalistic, epistolary and confessional styles. In formal texts functional style, the language formulas expressing the request are limited. In the scientific style, lexemes with the modality of the request are not found.

In the third section “Paradigmatic characteristics of statements with modal request semantics” the specificity of request representation at the morphological, syntactic and lexical levels is investigated. The analysis of sentences on the purpose of the statement, which represent the semantics of the request, is carried out. It was

found that the choice of the type of syntactic structure is influenced by the status of the communicants, the degree of formality of their communication. It was found that the most used neutral etiquette form at the morphological level are the constructions *may I ask*, which are fixed in all analyzed functional styles of speech. Other language means are peripheral. Among them, the most used were lexical and semantic means (adverbs (*very, persistently, humbly strongly*), courtesy markers (please, if you don't mind), intensifiers (*very, for God's sake*) components, the purpose of which is to conditionally reduce the volume of a request (*little, a little*), various forms of address and synonymous repetitions) and morphological-syntactic means (sentences with forms of the subjunctive mood, the indicative mood, indirect request).

The analysis of the intensified request intentions has been carried out. It has been established that the intentions of persuasion, supplication, prayer, incantation, begging, suggestions are expressed by the main (canonical performative formula) and variable (presence / absence of intensifiers) components.

It was found that the close interaction of various means in the context - lexical, morphological, syntactic, intonational determines the expression of various semantic variants of the request function.

The conclusion summarizes the information received about the act of request, its communicative and functional features.

Key words: modality, intention, requests, addressee, functional style, communicative act, pleading utterances.

Список публікацій здобувача

*Публікації в періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або
Європейського Союзу*

1. Гадюк Р. В. Вербалізація модальної семантики прохання у конфесійному стилі. *Spheres of Culture. Lublin*. 2019. Vol. XIX. С. 98–107.
http://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2021/02/Sphere_2019_V_19.pdf

[https://portal.issn.org/api/search?search\[\]=MUST=allissnbis=%2222300-1062%22&search_id=9227234#](https://portal.issn.org/api/search?search[]=MUST=allissnbis=%2222300-1062%22&search_id=9227234#)

*Публікації у наукових виданнях,
включених до переліку наукових фахових видань України*

2. Гадюк Р. В. Теоретичні засади досліджень модальності. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 47. С. 72–75.

3. Гадюк Р. В. Категорія модальності й категорія інтенції як чинники виникнення висловлення прохання. *Науковий вісник ХДУ. Серія Лінгвістика*. Херсон, 2019. № 35. Т.1. С. 7–12.

4. Гадюк Р. В. Фразеологізми зі семантикою прохання в світлі лінгвокультурологічних досліджень. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 48. С. 85–88.

5. Гадюк Р. В. Засоби вираження модальної семантики прохання у творах художньої літератури. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ, 2020. С. 23–27.

6. Гадюк Р. В. Синтаксична реалізація модальної семантики прохання. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2020. № 34. С. 82–86.

Публікації, у яких додатково відображені результати дослідження

7. Гадюк Р. В. Вербалізація модальності прохання у творах художньої літератури. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету Імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 12. С. 150–151.

8. Гадюк Р. В. Категорія інтенції як чинник виникнення висловлення прохання. *Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних*

одиниць : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди ювілею доктора філологічних наук, професора Катерини Григорівни Городенської. Київ : Міленіум, 2018. С. 145–147.

9. Гадюк Р. В. Функціональні категорії прохання в українській мові. *XIV наукова конференція Гусятинського коледжу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя* : Вісник. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. С. 58–60.

10. Гадюк Р. В. Категорія інтенції та аспекти її реалізації. *IV Усеукраїнська наукова інтернет-конференція “Вербальні культурні коди сучасної української мови”*. Кам’янець-Подільський, 2018. С. 7.

11. Гадюк Р. В. Реалізація жанру прохання в офіційно-діловому стилі української мови. *Розвиток філологічних наук: європейські практики та національні перспективи* : Міжнародна науково-практична конференція. Одеса : Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2019. С. 119–122.

13. Гадюк Р. В. Вербалізація інтенції прохання у фразеологічній парадигмі української мови. *XV наукова конференція Гусятинського коледжу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя* : Вісник. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2019. С. 55–57.

12. Гадюк Р. В. Сугестія як вплив модальності прохання у публіцистичному стилі. *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : вип. 19 у 3-х т. Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. Т. 3. С. 57-58.

14. Гадюк Р. В. Вербалізація модальної семантики прохання у жанрі молитви. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти формування комунікативної компетентності*

сучасного фахівця: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Ірпінь, 2020. С. 9–12.

15. Гадюк Р. В. Особливості реалізації модальної семантики прохання в українському епістолярії. *Рівень ефективності та необхідності впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів : ГО “Наукова філологічна організація “ЛОГОС”, 2020. С. 73–78.

16. Гадюк Р. В. Реалізація семантики прохання в публіцистичному стилі. *XVI наукова конференція Гусятинського коледжу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя : Вісник*. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2020. С. 146–148.

17. Гадюк Р. В. Вербалізація семантики прохання на сучасному етапі розвитку епістолярного стилю. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Львів : ГО “Наукова філологічна організація “ЛОГОС”, 2021. С. 28–33.

18. Гадюк Р. В. Засоби вербалізації модальної семантики прохання на лексичному рівні. *XVII наукова конференція Гусятинського коледжу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя : Вісник*. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2021. С. 139–141.